

Gespreksnotitie

Cultuurnota 2016-2019

Provincie Utrecht

16 oktober 2015

1. INLEIDING	3
2. TRENDS CULTUUR- EN ERFGOEDSECTOR	3
2.1 <i>Big society, small government</i>	3
2.2 Verschillen in verdienvermogen	3
2.3 De waarde van cultuur centraal in beleid	4
2.4 Kwetsbaar erfgoed door achterstanden in kennis en beheer	4
2.5 Herwaardering streekcultuur	5
2.6 Het gebeurt in de stad	5
2.7 Toename internationaal toerisme	5
2.8 Grillige publieksvoorkeuren	5
2.9 Meer informatie, minder toegankelijk	6
3. MAATSCHAPPELIJKE OPGAVEN	6
3.1 Zichtbaar en beleefbaar erfgoed	6
3.2 Goede culturele basisinfrastructuur	6
3.3 Ontwikkeling van goed burgerschap	7
Rode draad 3.4 Draagvlak versterken	7
4. NIEUWE BELEIDSACCENTEN	8
4.1 Aandacht voor goed beheer van erfgoed	8
4.2 Inzet op profilering van steden en regio's	9
4.3 Meer cultuur in gebiedsontwikkeling	9
4.4 Taalvaardigheid en digitale vaardigheid	10
4.5 Inzet op kennis en ontwikkeling	10
Rode draad 4.6 De provincie als verbinder	10
5. NAAR EEN NIEUWE CULTUURNOTA	11

1. INLEIDING

De provincie Utrecht ontwikkelt zich tot een economisch nog krachtiger regio en het aantal inwoners blijft groeien. De opgave is om stad en provincie blijvend leefbaar en aantrekkelijk te houden voor bewoners, bezoekers en bedrijven: Utrecht Topregio. Het provinciaal cultuur- en erfgoedbeleid levert daaraan een belangrijke bijdrage.

Dit is het laatste jaar van de Cultuurnota 2012-2015 *Cultuur van U* en daarom zijn we gestart met de herijking van ons cultuur- en erfgoedbeleid. We hebben in het coalitieakkoord afgesproken dat we dit beleid op hoofdlijnen intact laten. Wel signaleren we een aantal trends en maatschappelijke opgaven die kunnen leiden tot nieuwe accenten. Daarover zijn we in twee debatten in gesprek gegaan met vertegenwoordigers van Provinciale Staten, gemeenten en het culturele veld (in totaal 130 deelnemers). De belangrijkste uitkomsten waren dat de rol van verbinder de provincie uitstekend past en dat versterking van het maatschappelijk draagvlak voor cultuur als een rode draad door de maatschappelijke opgaven loopt.

Deze gespreksnotitie biedt een tussenstand van beleidsontwikkeling. De actuele trends en de gevolgen daarvan staan centraal, en worden vertaald naar mogelijke nieuwe beleidsaccenten. Het is nog geen sluitend en volledig overzicht van het voorgenomen provinciaal cultuur- en erfgoedbeleid. Ook wordt nog geen vertaling gemaakt naar beleidsinstrumenten en verwachte resultaten. Dat volgt in de nieuwe cultuurnota zelf.

2. TRENDS CULTUUR- EN ERFGOEDSECTOR

Op basis van onze strategische agenda, recente rapporten van adviesraden en sectorinstituten, het beleid van andere overheden en rondetafelgesprekken met onze partners signaleren wij de volgende trends.

2.1 *BIG SOCIETY, SMALL GOVERNMENT*

De huidige netwerksamenleving heeft sociale structuren, rollen en verantwoordelijkheden gewijzigd. Er wordt meer van mensen verwacht, zoals vrijwilligerswerk doen en geven aan goede doelen. Overheden zetten in op zelfredzaamheid. Het ideaalbeeld is *big society*. Erfgoedbeheerders en culturele instellingen moeten hun maatschappelijk draagvlak vergroten en benutten bij het realiseren van hun doelen. Ze moeten inspelen op veranderende publieksvoorkeuren, nieuwe financieringsmogelijkheden zoeken, samenwerken in netwerken en hun personeels- en/of vrijwilligersbeleid herijken. Dit vraagt veel van deze organisaties.

De overheid transformeert van *government* naar *governance*: steeds minder een alles van bovenaf bepalende spelverdeler en steeds meer een gelijkwaardige speler in netwerken van ondernemingen, organisaties en burgers. Hiërarchie wordt vervangen door meer gelijkwaardige relaties. De samenleving wordt minder maakbaar en veranderingen ontstaan van onderaf, vaak op onverwachte plekken.

Positief is dat het aantal mensen dat zich vrijwillig wil inzetten voor erfgoed, landschap en bibliotheken aanzienlijk groeit, mede dankzij de inzet van de provinciale ondersteunende infrastructuur. Landschap Erfgoed Utrecht geeft aan dat in totaal ruim 9.000 vrijwilligers actief zijn voor landschap en erfgoed en dat de maatschappelijke waarde van hun inzet ruim € 14 miljoen per jaar bedraagt.

2.2 VERSCHILLEN IN VERDIENVERMOGEN

De rijksoverheid heeft met ingang van 2013 21% bezuinigd op cultuur. De provincie Utrecht heeft met ingang van 2012 46% bezuinigd, na Overijssel het meest van alle provincies (onderzoek Bureau Berenschot). De eigen inkomsten van de cultuur- en erfgoedsector zijn niet voldoende om deze bezuinigingen op te vangen. De belangrijkste reden is dat het bedrijfsleven en private fondsen niet bereid bleken als sponsor in te springen waar de overheid zich terugtrok, aldus de Raad voor Cultuur in zijn *Cultuurverkenning*. Positief is dat bedrijven wel in toenemende mate bereid zijn mee te denken met culturele instellingen over hun business model. Een mooi voorbeeld uit de rondetafelgesprekken is dat een energiebedrijf de Kunsthal in Rotterdam heeft geholpen kosten te besparen door duurzaamheidsmaatregelen.

De sector doet het wat betreft eigen inkomsten helemaal niet slecht. De inkomsten uit bezoek stijgen wel degelijk en de rijksnorm voor eigen inkomsten (17,5 %) wordt gehaald. De door de provincie Utrecht gesubsidieerde instellingen zitten daar zelfs ruim boven; de kastelen verdienen 75% zelf en de ondersteunende instellingen 30% tot 50%. Maar dat resulteert dus niet in volledige compensatie van bezuinigingen. Door de snelheid waarmee die

werden doorgevoerd, voelden instellingen zich gedwongen tot veilig programmeren en kostenreductie (meestal personeelsreductie). Daar kon de brede inzet op cultureel ondernemerschap niet tegenop.

De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) heeft in zijn rapport *Cultuur herwaarderen* vastgesteld dat er grote verschillen zijn in verdienvermogen van culturele instellingen. Ondernemerschap en kwaliteit van de leiding, locatie, type aanbod en soort publiek zijn bepalend. Verdienvermogen is het grootst waar schaalvoordelen kunnen worden behaald, veelal in grote steden. Kleinere niche-instellingen (met een gespecialiseerd onderwerp) zijn daarom onevenredig zwaar getroffen door de bezuinigingen. Subsidies en private inkomsten zijn geen communicerende vaten, maar de bezuinigingen hebben de sector getransformeerd: *winner takes all*. De winnaars zijn de grote instellingen met veel innovatiekracht. De Utrechtse cultuursector kenmerkt zich echter juist door een breed palet van kleinere instellingen. In de debatten met onze partners werd bevestigd dat de cultuur- en erfgoedsector nog steeds vol elan en enthousiasme opereert, maar dat de financiële basis wankel is. Door bezuinigingen en tegenvallende eigen inkomsten dreigen instellingen “door hun bodemplaat te zakken”, zoals een debatdeelnemer het verwoordde.

2.3 DE WAARDE VAN CULTUUR CENTRAAL IN BELEID

De overheidsbemoediging met cultuur kan worden gelegitimeerd vanuit drie perspectieven: verbeelden (artistieke en cultuurhistorische waarde centraal), verspreiden (*Bildung* en identiteitsvorming) en verdienen (economische waarde en vestigingsplaatswaarde). Het artistieke perspectief heeft lang onder vuur gelegen omdat het te elitair zou zijn. Daarom kwam er meer aandacht voor betere afstemming van vraag en aanbod en maatschappelijke verankering. Het sociaal perspectief is nog steeds van groot belang voor het cultuureducatiebeleid. Maar de afgelopen periode was het economisch perspectief dominant: cultuur is een publiek goed en de overheid investeert wegens marktfalen. Cultuur en erfgoed trekken toeristen en scheppen een gunstig vestigingsklimaat. De Atlas voor Gemeenten 2015 heeft erfgoed als thema en bevestigt de waarde daarvan als vestigingsplaatsfactor.

De WRR heeft de drie perspectieven op cultuurbeleid geanalyseerd en constateert dat sturen op positieve externe effecten van cultuurbeleid aantrekkelijk is, en ze treden ook daadwerkelijk op, maar de wetenschappelijke bewijslast is te summier om als basis voor beleidskeuzes te dienen. De Raad pleit er daarom voor het beleid meer te richten op wat eigen is aan cultuur en op het vermogen van de culturele sector om nieuwe uitdagingen het hoofd te bieden. Minister Bussemaker volgt dit advies en benadrukt in haar *Uitgangspuntenbrief voor het cultuurbeleid* de eigen waarde van cultuur en erfgoed. Maar makers en instellingen moeten wel aansluiten bij de veranderende samenleving, en verbinding zoeken met andere maatschappelijke domeinen zoals onderwijs, zorg, milieu en de leefbaarheid van steden.

De trend dat cultuurbeleid maatschappelijk draagvlak verliest en zijn legitimatie alleen ontleent aan economische effecten is gekeerd. De tijd van bezuinigingen is voorbij en er komt bij alle overheden voorzichtig weer budget bij. De nieuwe collegeakkoorden van de G35 laten zien dat verschillende gemeenten voorgenomen bezuinigingen niet verder uitvoeren en weer investeren in cultuur. Met de nieuwe Erfgoedwet neemt het Rijk voor het eerst ook wettelijke verantwoordelijkheid voor het beheer van rijkscollecties en aan de zorg van het Rijk toevertrouwde museumcollecties. Een duidelijk signaal dat goed erfgoedbeheer een structurele overheidstaak is.

2.4 KWETSBAAR ERFGOED DOOR ACHTERSTANDEN IN KENNIS EN BEHEER

Uit de Utrechtse Erfgoedmonitor 2014 blijkt dat de restauratieopgave voor de Utrechtse rijksmonumenten nog aanzienlijk is: € 220 miljoen is nodig om ze weer in goede staat te krijgen (of € 170 miljoen als we genoeg nemen met redelijke staat). Goed beheer is daarbij een belangrijk aandachtspunt: de onderhoudskosten van een monument nemen toe met een factor twee wanneer de staat van onderhoud een categorie terugvalt (bijvoorbeeld van goed naar redelijk, of van redelijk naar slecht). Uit de debatten met onze partners kwam naar voren dat het goed beheer van erfgoed onder druk staat, vooral door de teruglopende subsidiemogelijkheden. Grote erfgoedbeheerders als Het Utrechts Landschap, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten melden dat het beheer voor hen een steeds grotere opgave is. Daarbij gaat het vooral om linieforten, buitenplaatsen en archeologische grafheuvels. Zeker als een monument geen actuele functie meer heeft, is goed beheer lastig te realiseren.

De verwachting is dat de leegstand van monumentale kerken de komende jaren zal toenemen. Het bisdom Utrecht heeft een aanzienlijke reductie van het aantal parochies aangekondigd, maar het is nog niet bekend wat daarvan de exacte gevolgen zullen zijn voor onze provincie. Door de schaalvergroting in de landbouw zal ook de leegstand van agrarisch vastgoed toenemen, maar voor monumenten zal dit naar verwachting weinig problemen opleveren omdat deze in de Randstad meestal snel door particulieren worden herbestemd tot woonhuizen.

Kleine erfgoedorganisaties en gemeenten hebben lang niet altijd voldoende kennis in huis om hun erfgoedtaken goed uit te voeren. Gemeenten hebben een bepalende wettelijke taak in de zorg voor het erfgoed, vooral waar het gaat om ruimtelijke verankering en bescherming. Uit recent onderzoek van het Steunpunt Monumentenzorg en Archeologie Utrecht blijkt dat slechts vijf gemeenten in de provincie voldoende personeel hebben voor het beleid en de uitvoering op het gebied van cultuurhistorie (monumenten en archeologie). Bij 66% van de gemeenten is sprake van een duidelijk tekort aan kennis. Juist de specialistische kennis om bij vergunningverlening en handhaving de juiste afwegingen te maken, ontbreekt. De grootste kennisachterstand ligt echter bij het inbedden van cultuurhistorie bij ruimtelijke ontwikkelingen. In het restauratievak ten slotte verdwijnt specialistische kennis door vergrijzing.

2.5 HERWAARDERING STREEKCULTUUR

De langlopende trend van globalisering heeft als bijproduct regionalisering. En die is niet alleen voor de economie relevant, maar ook voor de cultuur- en erfgoedsector. Aandacht voor het nabije en eigene geeft een *revival* van de streek. We hechten meer dan voorgaande decennia aan een regionale identiteit en zijn trots op het erfgoed in onze directe omgeving. Het landschap en het erfgoed vertellen een historisch verhaal: hoe is ons land ontstaan? Wat zijn landschapkenmerken, monumenten en gebouwen die het verhaal vertellen over de bewoners en de streek? Streekproducten, lokale festivals en recreatie dichtbij huis horen daarbij. Nederland ratificeerde recent het UNESCO-verdrag inzake immaterieel erfgoed. Dat sluit aan bij een groeiende belangstelling voor lokale culturele evenementen, niet alleen bij bewoners zelf maar ook bij bezoekers. Er is kortom sprake van een herwaardering van streekcultuur.

2.6 HET GEBEURT IN DE STAD

De bevolking van de provincie Utrecht blijft groeien. Daarbij is na decennia van trek uit de stad, de magneet omgedraaid: de meeste groei vindt plaats in steden. Utrecht en in mindere mate ook Amersfoort zorgen samen voor het grootste deel van de verwachte bevolkingsgroei van 14% binnen de provincie Utrecht tot 2040. Vooral jonge, hoger opgeleide huishoudens en migranten zoeken hun heil in de stad.

De huidige kenniseconomie gedijt goed in steden en zeker in Amsterdam en Utrecht; 25% van het BPM wordt verdiend in de noordvleugel van de Randstad. Steden zijn plaatsen van ondernemerschap, innovatie en creativiteit. Ze gaan met elkaar de concurrentie aan op het gebied van onderwijs, cultuur, inrichting en kwaliteit van de leefomgeving. Dit vergroot de afstand tot het platteland. Hier dalen het opleidingsniveau en economische dynamiek en neemt de vergrijzing toe.

Gespecialiseerde culturele voorzieningen zijn vooral in de steden te vinden. Deze voorzieningen zijn belangrijk voor de vestigingsplaatskeuze van mensen en bedrijven. Kunst en cultuur worden door steden daarom vaak ingezet om zich (inter)nationaal te profileren. De gevolgen van de bezuiniging zijn mede daarom het meest merkbaar in dunbevolkte regio's waar al weinig culturele voorzieningen zijn. Wanneer culturele voorzieningen verdwijnen, komt de leefbaarheid onder druk te staan.

2.7 TOENAME INTERNATIONAAL TOERISME

Het internationaal toerisme neemt aanzienlijk toe. De aanwezigheid van cultuur en erfgoed vormt daarbij een belangrijke factor. In 2012 kwamen 11,7 miljoen buitenlandse bezoekers naar Nederland, dat aantal groeit naar bijna 16 miljoen in 2025. Recreatie en toerisme zijn belangrijk voor de economische ontwikkeling van de provincie Utrecht en zijn nu al goed voor 6% van de werkgelegenheid. De toeristisch-recreatieve branche bestaat uit drie segmenten: de dagtochtenmarkt, de vakantiemarkt en het zakelijk toerisme (congressen en vergaderingen). Het zakelijk toerisme is economisch het meest belangrijk (55%). Op de tweede plaats volgen de bestedingen aan het dagbezoek (42%). Het verblijfstoerisme bedraagt slechts 3% van het totaal. Daar liggen dus kansen.

Utrecht profiteert nog te weinig van de toename van het internationaal toerisme. Nu het aantal bezoekers in Amsterdam inmiddels als problematisch wordt ervaren, heeft het nabij gelegen Utrecht kansen om een deel van de toeristenstroom deze kant op te leiden. Er is nog te weinig aandacht voor de diversiteit van de toeristische profielen van steden en regio's. De toeristische potentie van cultuur en erfgoed kan beter worden benut.

2.8 GRILLIGE PUBLIEKSVOORKEUREN

Samenstelling, voorkeuren en gedrag van het publiek voor cultuur en erfgoed zijn aan het veranderen. De belangstelling voor de 'klassieke' cultuur neemt af. We gaan toe naar een belevenismaatschappij, het verlangen naar intense ervaringen. Funshoppen en festivals: we willen alles, meteen en overall. Andere cultuurbezoekers

zoeken juist verdieping. Iedereen heeft verschillende interesses, het uitgangspunt is flexibiliteit: we willen zelf de tijd en de plaats van onze cultuurconsumptie bepalen.

Het onderscheid tussen de voorkeuren van hoog- en laagopgeleiden wordt groter. De canon sluit niet meer aan bij jongeren en nieuwe doelgroepen in de samenleving. De traditionele kunstsector heeft te kampen met geslonken draagvlak omdat niet tijdig is ingespeeld op deze veranderingen. Kunstenaars en instellingen gaan nu op zoek naar nieuwe verbindingen, andere partners en andere manieren van werken. Het veld organiseert zich steeds informeler en meer hybride. Er ontstaan nieuwe kunst- en organisatievormen.

2.9 MEER INFORMATIE, MINDER TOEGANKELIJK

De toekomstige arbeidsmarkt vraagt niet meer om handarbeid en routinematig administratief werk, maar doet een appèl op andere vaardigheden. Het vermogen om in te spelen op veranderingen, met creatieve en inventieve oplossingen, wordt steeds belangrijker. De toegang tot informatie en het op waarde kunnen schatten daarvan zijn van groot belang. Er is sprake van een explosieve groei in *content*. Dit heeft grote consequenties voor het gebruik van informatie, zowel juridisch en technisch als in de manier waarop het wordt aangeboden en kan worden doorzocht. Het creëren van informatie wordt eenvoudiger, gebruikers worden producenten. Maar een deel van de samenleving heeft geen toegang tot informatie en niet iedereen beschikt over vaardigheden om er goed mee om te kunnen gaan. In Nederland zijn 1,3 miljoen laaggeletterden, mensen die niet goed kunnen lezen, schrijven of omgaan met digitale technologie en informatie (*Actieprogramma Tel mee met Taal* van het Rijk).

Het omgaan met nieuwe technologie en het op waarde schatten van informatie vraagt nieuwe vaardigheden. Het Platform voor Onderwijs 2032 ziet digitale vaardigheid als één van de vier basisvaardigheden voor het onderwijs, naast taal- en rekenvaardigheid en sociale vaardigheden. De overheid zal vanaf 2017 haar diensten alleen nog digitaal aanbieden. Er zal dus een kloof ontstaan tussen de overheid en burgers die niet over de vaardigheden beschikken met de digitale dienstverlening om te gaan. De moderne kenniseconomie vraagt om aandacht voor *21st century skills*. Naast geletterdheid gaat het om competenties als samenwerken, creativiteit, ICT-gebruik, communiceren, probleemoplossend vermogen en het filteren en waarderen van informatie. Cultuurbeleid kan daaraan met cultuureducatie en bibliotheekwerk een bijdrage leveren.

3. MAATSCHAPPELIJKE OPGAVEN

De opgaven die we hier schetsen staan al langer centraal in ons beleid, maar worden nu nader ingevuld op basis van de gesignaleerde trends. Het zijn opgaven waarmee we samen met andere overheden en partners aan de slag willen.

3.1 ZICHTBAAR EN BELEEFBAAR ERFGOED

We staan voor de opgave om het Utrechts erfgoed zichtbaar en beleefbaar te maken. Alleen dan kan erfgoed onderdeel blijven uitmaken van een gemeenschappelijk referentiekader. Deze opgave manifesteert zich als eerste in het ruimtelijk beleid. Erfgoedobjecten, -structuren en -ensembles dragen bij aan de ruimtelijke kwaliteit. Ook het behoud en beheer van monumenten is belangrijk om erfgoed zichtbaar en beleefbaar te houden. Dit is niet alleen een restauratieopgave, maar ook een opgave goede verdienmodellen voor het beheer van erfgoed te creëren en draagvlak voor erfgoed te vergroten. Wanneer plekken betekenis hebben voor mensen, wordt het vanzelfsprekend hier samen zorg voor te dragen. Goede erfgoedzorg staat of valt ten slotte met kennis en expertise van erfgoedbeheerders, restauratoren en gemeenten. De opgave is om de kennis van de sector op een dusdanig niveau te houden dat goede erfgoedzorg en uitvoering van wettelijke taken gegarandeerd zijn.

3.2 GOEDE CULTURELE BASISINFRASTRUCTUUR

Waar publieksvoorkeuren grilliger worden en de aandacht voor de 'hogere' kunsten vermindert, moeten we ons samen sterk maken voor een breed en kwalitatief hoogwaardig aanbod van cultuur en erfgoed. Dat hoort bij een open en moderne samenleving die cultuur op waarde schat en mensen in de gelegenheid wil stellen daar kennis van te nemen en zich te ontwikkelen. Deze opgave sluit ook aan bij de wens de vitaliteit van kleine kernen te behouden. Voor een gezonde regionale basisinfrastructuur zijn voorzieningen als bibliotheken, musea en cultuureducatie van groot belang. Maar een aantrekkelijke culturele infrastructuur is er ook bij gebaat dat niet elke stad of regio hetzelfde aanbod creëert, en zich profileert met zijn unieke kwaliteiten. Ten behoeve van het (internationaal) toerisme staan we in Utrecht voor de opgave de recreatieve potentie van het erfgoed beter te benutten. Aangezien de bevolkingstoename van de provincie Utrecht zich in hoge mate zal concentreren in de

stad en zich daar ook de kwalitatief meest hoogwaardige voorzieningen concentreren, is goede culturele planning bij de schaa sprong van Utrecht ten slotte een opgave voor de hele provincie.

3.3 ONTWIKKELING VAN GOED BURGERSCHAP

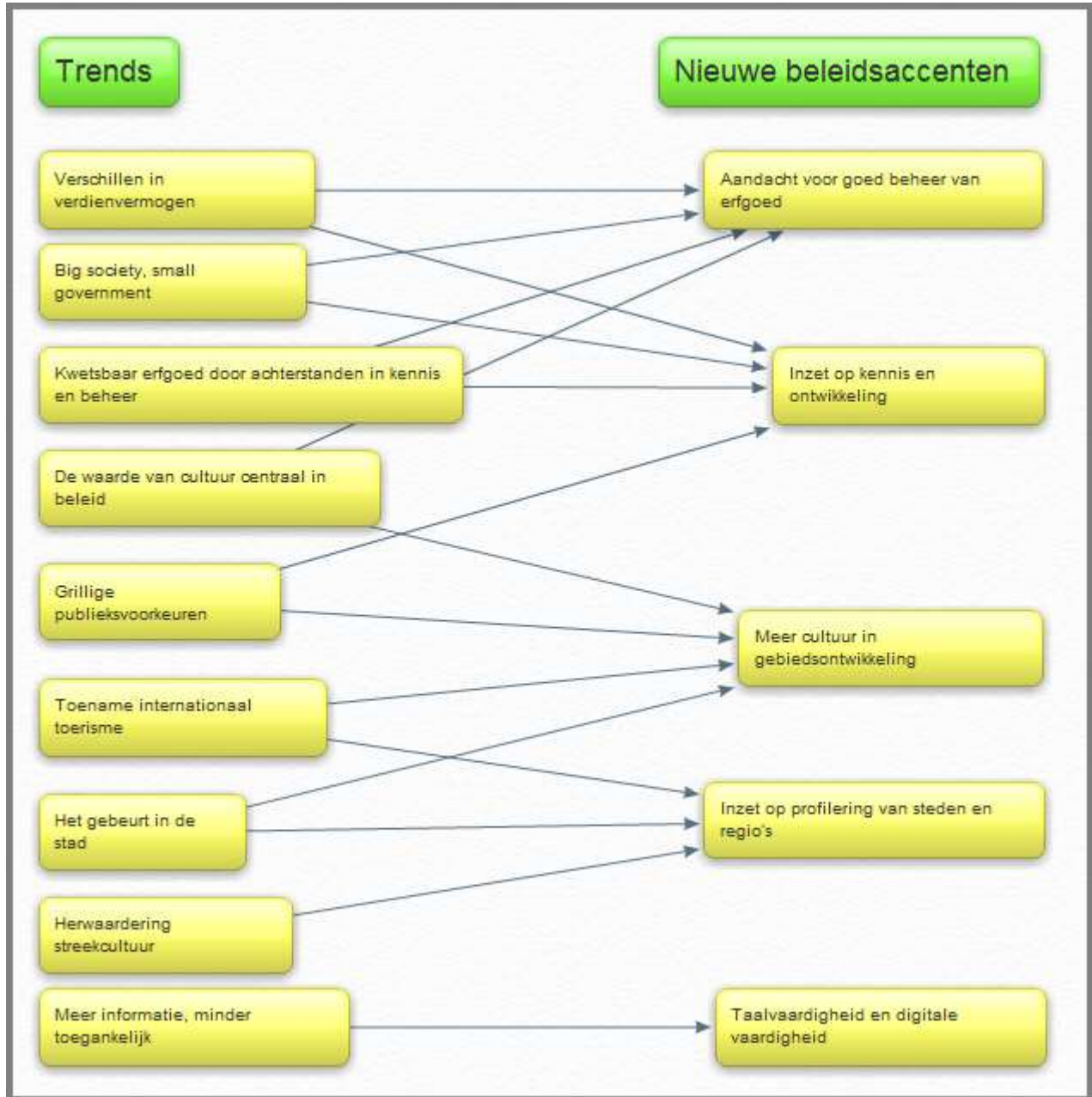
Om een welvarende topregio te blijven, is investeren in de ontwikkeling van mensen een belangrijke opgave. Om mensen actief mee te laten doen in de samenleving is toegang tot kennis en informatie van groot belang. De opgave is informatie voor een breed publiek toegankelijk en begrijpelijk te maken. Een bijzonder aspect daarvan is het leren vinden, filteren en waarderen van informatie van internet. Dat is in de eerste plaats een taak van het onderwijs, maar binnen het cultuurbeleid is ook een belangrijke rol weggelegd voor de bibliotheken, de plaatsen bij uitstek voor 'een leven lang leren'. Vervolgens gaat het ook om het zelf creëren van digitale teksten en beelden en het toepassen van nieuwe technologieën. Het leren toepassen van nieuwe media is primair een opgave voor cultuureducatie op school.

RODE DRAAD 3.4 DRAAGVLAK VERSTERKEN

Erfgoedbeheerders en culturele instellingen staan voor de algemene opgave hun draagvlak te versterken en te benutten bij het realiseren van hun doelen. Dit loopt als een rode draad door bovengenoemde opgaven heen. Om goed in te spelen op veranderingen in de samenleving is *research & development* (investeren in onderzoek en ontwikkeling) van het grootste belang. Een gezonde financiële basis ontstaat alleen als culturele instellingen zich middenin de samenleving weten te positioneren en publiek, partners en vrijwilligers aan zich weten te binden. Door te investeren in verdienvermogen, zal de sector niet alleen een meer stabiele financiële basis krijgen, maar ook meer in verbinding staan met de maatschappij. Netwerken zijn belangrijker dan ooit: kennis en goede voorbeelden delen, samenwerking opzoeken, elkaar versterken en werken vanuit cross-overs is van groot belang om het maatschappelijk draagvlak van de culturele sector blijvend te versterken. De opgave is daarom ook om nieuwe verbindingen binnen en buiten de culturele sector te leggen.

4. NIEUWE BELEIDSACCENTEN

De designaleerde trends en maatschappelijke opgaven geven aanleiding nieuwe accenten te leggen in het provinciaal cultuur- en erfgoedbeleid. In dit hoofdstuk geven wij aan wat wij zien als de belangrijkste nieuwe thema's.

4.1 AANDACHT VOOR GOED BEHEER VAN ERFGOED

De financiële tegenwind van de afgelopen jaren heeft voor een aantal Utrechtse iconen grote gevolgen gehad. Als provincie zijn wij al decennialang betrokken bij het goed beheer van de kasteelmusea (met name Slot Zuylen en Kasteel Amerongen), molens en ander erfgoed van Het Utrechts Landschap, archeologische objecten en vindplaatsen (waaronder de Limes) en het militair erfgoed van de Grebbelinie, de Stelling van Amsterdam en de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Recent is daar Park Vliegbasis Soesterberg bijgekomen.

Wij willen met eigenaren en beheerders meedenken over goed behoud en beheer van erfgoed. Het creëren van economische kostendragers, en het versterken van ondernemerschap en samenwerking staan voorop. Maar

financiële bijdragen zijn niet bij voorbaat uitgesloten. Volledige onafhankelijkheid van overheidsfinanciering is lang niet altijd een realistisch perspectief, zoals blijkt uit bij de trends gesignaleerde verschillen in verdienvermogen. Aan de hand van een benchmark zullen we dat in de cultuurnota uitwerken voor de kasteelmusea. De focus is daarbij niet de individuele instelling, maar het recent ontstane samenwerkingsverband waarin naast Slot Zuylen en Kasteel Amerongen ook Huis Doorn, Museum Oud Amelisweerd en Kasteel De Haar deelnemen. Ook de toekomstige UNESCO-werelderfgoed-status van de Limes en de Nieuwe Hollandse Waterlinie vraagt van ons als beoogd *siteholder* bijzondere aandacht voor goed beheer. Dit zullen we mede in het kader van het meerjarenprogramma voor de waterlinies uitwerken.

Omdat we sinds vorig jaar beschikken over de Utrechtse Erfgoedmonitor en we het structureel beschikbare budget hebben verdubbeld, willen we voor het Fonds Erfgoedparels de preferente categorie van historische buitenplaatsen loslaten en urgente restauratiebehoefte in samenhang met de cultuurhistorische waarde als eerste selectie criterium gebruiken. Daarmee komt ook de categorie religieus erfgoed weer in beeld, een wens die in de rondetafelgesprekken meermalen is geuit. Ook in het kader van het Fonds Erfgoedparels willen we meer aandacht geven aan beheer en exploitatie. Door de focus te verleggen van het monument naar de eigenaar/beheerder en zijn verdienmodel, komen nieuwe beleidsinstrumenten in beeld. Door duurzaamheidsmaatregelen kunnen de kosten van beheer bijvoorbeeld worden verlaagd.

Als wij in welke vorm dan ook een bijdrage leveren aan behoud en beheer van erfgoed, wegen wij ook het publieksbereik mee. Bij het meedenken over nieuwe functies voor erfgoed wegen we mee dat we de toeristische potentie beter willen benutten. In de cultuurdebatten zijn wij opgeroepen zo transparant mogelijk te zijn over onze eisen voor publieksbereik.

4.2 INZET OP PROFILERING VAN STEDEN EN REGIO'S

Wij zien voor onszelf geen directe verantwoordelijkheid voor het waarborgen van een breed en hoogwaardig aanbod van cultuur. We handhaven onze medeverantwoordelijkheid voor de festivals maar zullen verder geen rechtstreekse bijdrage leveren aan cultuurproductie. We leveren indirect wel een bijdrage door in te zetten op de betere profilering van steden en regio's, uiteraard in nauwe samenwerking met gemeenten en andere partners. Een betere profilering versterkt de kwaliteit en de bekendheid van cultuur en erfgoed van een stad of regio, en onderscheidt ze ook beter van elkaar. Betere profilering doet recht aan de *revival* van de streek en kan ook een bijdrage leveren aan de leefbaarheid van kleine kernen, mits gemeenten daarbij goed afstemmen en zo op regionaal niveau een basis van functies en voorzieningen in stand blijft.

Om dit te bereiken willen we met alle Utrechtse gemeenten een cultuurpact sluiten, zoals we dat de afgelopen periode al met twaalf van hen hebben gedaan. Met de inzet op betere profilering en samenwerking van steden en regio's voegen we een belangrijke ambitie toe aan de pacts. Een eerste voorbeeld dat zich nu al aandient is de samenwerking met verschillende gemeenten in het kader van het themajaar over De Stijl in 2017. De kansen liggen vooral daar waar provinciale en gemeentelijke belangen elkaar raken. We denken dan bijvoorbeeld aan de kasteelmusea en Park Vliegbasis Soesterberg, maar ook aan bijzondere cultuurhistorische landschappen als de Vecht en de Heuvelrug.

In de cultuurdebatten gaven onze partners aan versterking van het culturele profiel van de regio, en het aanbrengen van samenhang in de verschillende 'verhalen', bij uitstek te zien als een provinciale rol. Vanuit die rol kan de provincie het initiatief nemen in gezamenlijke promotiecampagnes en themajaren. Ook het programma Utrecht Verhaalt zetten wij daarom in voor de betere profilering van steden en regio's. We willen Utrecht (inter)nationaal profileren met aansprekende erfgoedlocaties en evenementen die een brug slaan tussen cultuur en publiek en meer toeristen naar de provincie trekken.

4.3 MEER CULTUUR IN GEBIEDSONTWIKKELING

In het ruimtelijk erfgoedbeleid en in gebiedsontwikkeling blijft onze focus liggen op de vier erfgoedthema's die zijn verankerd in de Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie: historische buitenplaatszones, militair erfgoed, agrarisch cultuurlandschap en archeologie. Voor de Agenda Vitaal Platteland, het Integraal Gebiedsprogramma en het programma Nieuwe Hollandse Waterlinie (inclusief Stelling van Amsterdam) is erfgoed één van de speerpunten. Diverse grote projecten naderen hun voltooiing, zoals de Grebbelinie en Castellum Fectio. Nieuwe kansen zien wij voor Park Vliegbasis Soesterberg, waarvoor we vorig jaar een culturele ontwikkelvisie hebben laten opstellen.

Een nieuwe prioriteit is de betere ontsluiting, inrichting en promotie van het gebied Amelisweerd/Rhijnauwen/Vechten. Dit gebied is maar liefst tweemaal genomineerd voor de status van UNESCO-

werelderfgoed (voor de Nieuwe Hollandse waterlinie en de Romeinse Limes) en bovendien liggen hier een belangrijke buitenplaatszone en het nieuwe Waterliniemuseum. Ook gezien de hoge recreatieve druk - die door de groei van de stadsregio Utrecht alleen maar zal toenemen - en de grote infrastructurele werken in de directe omgeving, bezien we hoe we vanuit onze verbindende rol de kwaliteit van dit gebied kunnen bewaken en versterken.

Onze ambitie is om bij het beleefbaar maken van erfgoed meer gebruik te maken van kunstenaars, vormgevers, landschapsarchitecten en de creatieve sector, om zo een spannende laag toe te voegen aan de beleving en het erfgoed meer naar onze eigen tijd te trekken. In de cultuurdebatten zijn ons diverse inspirerende voorbeelden aangereikt, met het verzoek niet alleen te concentreren op erfgoedwaarden, maar ook eigentijdse iconen te creëren. Ook kregen we het advies per gebied te gaan werken met een 'cultuurmakelaar' die partijen en initiatieven aan elkaar verbindt. In de cultuurnota en in de nieuwe Omgevingsvisie zullen we dit nader uitwerken. Juist in het ruimtelijk domein kunnen cultuur en erfgoed een belangrijke bijdrage leveren en vinden ze hun natuurlijke inbedding. Daarbij werken we waar mogelijk samen met Rijk en gemeenten.

4.4 TAALVAARDIGHEID EN DIGITALE VAARDIGHEID

Creativiteit en innovatief vermogen zijn voorwaarden voor de verdere groei van onze kennissamenleving. Wij nemen in overleg met andere overheden ook als provincie onze verantwoordelijkheid in de keten van cultuuronderwijs en dragen bij aan de ontwikkeling van de vaardigheden van jongeren. Kinderen die in aanraking komen met cultuur zijn beter in staat samen te werken, hebben meer oog voor het perspectief van de ander en kunnen zich beter uitdrukken. Twee specifieke vaardigheden willen wij meer beleidsmatige aandacht geven: taalvaardigheid en digitale vaardigheid. We zullen dat uitwerken in ons cultuureducatiebeleid, door media-educatie toe te voegen aan het brede palet van cultuur- en erfgoededucatie op basisscholen.

In lijn met onze wettelijke verantwoordelijkheid voor het instandhouden van het netwerk van bibliotheekvoorzieningen willen we de toegevoegde waarde van bibliotheken versterken. Dit krijgt zijn vorm in een nieuwe bibliotheekvisie. De bibliotheken in de provincie Utrecht zijn de juiste organisaties om laaggeletterdheid te bestrijden, omdat zij de brede doelgroep van zowel volwassenen, als kinderen en jongeren bedienen. Dat kan door het lezen en het leesplezier te stimuleren, zowel in de bibliotheek als op school. En de bibliotheken hebben ook een rol bij het leren omgaan met nieuwe digitale media, onderdeel van de *21st century skills*.

4.5 INZET OP KENNIS EN ONTWIKKELING

Partners riepen ons in de rondetafelgesprekken op in te zetten op kennis, onderzoek en ontwikkeling. De urgentie daarvan werd algemeen onderkend. Deze oproep sluit aan bij de landelijke adviesraden, die de focus leggen op *research & development* als verbreding van cultureel ondernemerschap: vernieuwing van 'het product' is gewenst om veranderingen in de publieksvraag en financieringsmogelijkheden aan te kunnen. Verder is evident dat wij ons beleid gericht op erfgoedkennis bij gemeenten zullen moeten intensiveren.

Deze opgave past bij de provincie als middenbestuur. De inzet van de zogenaamde ondersteunende infrastructuur is de grootste post op de cultuurbegroting. Deze heeft als belangrijkste doel het vergroten van de kennis van erfgoedbeheerders, scholen, bibliotheken en gemeenten. Het gaat om Kunst Centraal, Landschap Erfgoed Utrecht, het Bibliotheek Service Centrum, de Monumentwacht Utrecht en het Steunpunt Archeologie en Monumenten Utrecht. Deze organisaties zijn bij uitstek in staat om een goede basis te leggen onder de sector, maar het zijn geen directe aanjagers van vernieuwing en ondernemerschap.

In de debatten hebben wij diverse inspirerende voorbeelden gehoord: verbind gemeentelijke erfgoedambtenaren aan elkaar, verbind grote en kleine musea, leg verbindingen tussen cultuur en andere sectoren. De algemene noemer was: zet in op structurele relaties. In de cultuurnota zullen wij uitwerken hoe wij beter vorm kunnen geven aan deze rol, en scherper dan nu formuleren wat wij als provincie zelf doen, wat wij verwachten van de ondersteunende instellingen en welke taken wij elders beleggen.

RODE DRAAD 4.6 DE PROVINCIE ALS VERBINDER

Met de Cultuurnota 2012-2015 gaven we vorm aan onze verbindende rol in de culturele sector. Deze loopt als een rode draad door de voorgaande beleidsaccenten. We ontwikkelen ons steeds meer tot partner van het culturele veld door ontwikkelingen die aansluiten bij de provinciale beleidsdoelen te faciliteren of te begeleiden. Daarbij stimuleren we 'maatschappelijk eigenaarschap'. Onze ambtelijke organisatie leert makelen en schakelen en geeft een grotere rol aan netwerkpartners. Deze nieuwe aanpak zetten we door omdat we merken dat het

werkt en onze partners er ook om vragen. Dat werd bevestigd in de rondetafelgesprekken. Iemand vatte het mooi samen: "de rol van de provincie zie ik als faciliteren, netwerken samenbrengen, kennisdelen en het verder uitrollen van initiatieven."

We willen onze verbindende rol versterken door meer inzet op de cultuurpacten met gemeenten en door als beoogd *sitholder* van de Limes en de Nieuwe Hollandse Waterlinie in te zetten op gezamenlijk publieksbereik, beheer en ruimtelijke verankering. Ten behoeve van het cultureel ondernemerschap zetten we in op een netwerk dat culturele instellingen, de creatieve sector en het bedrijfsleven aan elkaar verbindt.

Bij onze rol als verbinder past ook dat we zelf een beweging maken van sectoraal naar integraal beleid, door kruisbestuiving tussen de beleidsterreinen cultuur, natuur, recreatie, economie en mobiliteit. Vanuit cultuur kunnen we een bijdrage leveren aan ruimtelijke kwaliteit, toeristische attracties en de creatieve sector. Vanuit ander beleid kunnen we randvoorwaarden scheppen en voorzieningen creëren voor cultuur en erfgoed. Daarbij denken we bijvoorbeeld aan het mogelijk maken van ruimtelijke ingrepen die nodig zijn voor nieuwe functies of aan de fysieke bereikbaarheid van cultuur- en erfgoedlocaties. Juist dat soort verbindingen werden in de rondetafelgesprekken van ons verwacht.

5. NAAR EEN NIEUWE CULTUURNOTA

Deze gespreksnotitie vormt het formele startpunt van het proces naar een cultuurnota voor de periode 2016-2019. We zullen de gesignaleerde trends, maatschappelijke opgaven en nieuwe beleidsaccenten vertalen naar een beleidskader waarin we doelen en instrumenten vastleggen en de gewenste resultaten benoemen. De financiële kaders zijn gegeven in het coalitieakkoord en de provinciale begroting. De nieuwe cultuurnota wordt in maart 2016 ter vaststelling voorgelegd aan Provinciale Staten.

De gewenste resultaten van het cultuurbeleid en de inzet die wij daarbij vragen van onze partners zullen wij zo concreet en meetbaar mogelijk verwoorden. De verbeterpunten uit het *Onderzoek provinciale aansturing ondersteuningsinstellingen* van B&A nemen we mee. De opgave is om te sturen op een niveau dat prestaties van ondersteuningsinstellingen en provinciale beleidsdoelen op een zinvolle en meetbare manier met elkaar verbindt. De aanbevelingen van de commissie BEM over subsidierelaties volgen we op. In dat kader willen wij ook het onderschrijven van de Governance Code Cultuur verplicht stellen.

Voor alle vaste subsidierelaties geldt dat het jaar 2016 een overgangsjaar is, waarin de inhoudelijke en financiële kaders van de vorige cultuurnota gelden. De aanvragen moesten namelijk 1 oktober 2015 al binnen zijn. Deze instellingen hebben daarmee dus ook ruim de tijd om eventuele beleidswijzigingen te verwerken in hun eigen beleid.

Een belangrijke uitkomst van de debatten was dat flexibiliteit en het kunnen inspelen op nieuwe kansen van groot belang zijn. De oproep was het beleid alleen op hoofdlijnen vast te leggen. Dit past bij onze wens meer in te spelen op actuele kansen en niet alles vast te leggen in programma's. Daarbij hoort een uitvoeringsbudget waarvan de besteding niet van tevoren al is vastgelegd. De politieke verantwoording over het gevoerde beleid zal dan achteraf plaatsvinden.